

विषय-सूची

क्र.सं.	विषय	पेज नं.
	खण्ड - एक	
	पाठ - एक	
१.	प्रजातन्त्र पूर्वको शैक्षिक स्थिति (क) शिक्षाको विस्तार-१, (ख) अधिराज्यमा संचालित पाठशाला स्कूल-५, (ग) शिक्षाको तहगत व्यवस्था-८, (घ) शिक्षाको लागि अर्थ व्यवस्था-९, (ङ) शैक्षिक प्रशासन-१४, (च) प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा-१८ ।	१-१९

पाठ - दुई

२.	प्रजातन्त्रको उदय र शिक्षा विकास (क) प्रजातन्त्रको अभ्युदयपछिको शिक्षा व्यवस्था -२०, (ख) अन्तरिम सरकारबाट भएका प्रयासहरू -२२ (१) पुरातत्व विभाग-२२, (२) प्रथम पञ्च वर्षीय योजनामा शिक्षा-२४, (३) नेपाल संयुक्त राष्ट्रसंघ तथा युनेस्कोको सदस्य-२४, (४) नेपाल र कोलम्बो योजना-२६, (५) लोकसेवा आयोगको स्थापना-२६, (६) हाजिरी गोश्वारा खारेजी-२७, (७) राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान-२७, (८) २००७ साल पछिका केही हाईस्कूल-२८, (९) संस्कृत महाविद्यालय-२९, (१०) तीन धारा संस्कृत पाठशाला सुधारोन्मुख-३०, (११) नेपाली भाषाको माध्यमबाट पढाउनु पर्ने -३१ ।	२०-३४
----	--	-------

पाठ - तीन

३.	शिक्षा विकासमा आइपरेका चुनौती (क) आवश्यक पूर्वाधारको अभाव-३५, (ख) शैक्षिक पूर्वाधारको अभाव-३६, (ग) शिक्षा ऐन, नियम तथा शिक्षा विधिको अभाव-३७, (घ) कमजोर आर्थिक स्थिति-३७ (ङ) उपयुक्त प्रशासनको अभाव-३८, (च) सरकारी र पब्लिक स्कूलमा भेदनहुनु-३८, (छ) डा. के.आई. सिंको विद्रोह-३९, (ज) न्यून वैतनिक कर्मचारी संघको हडताल-४०, (झ) शिक्षक संघ-४०, (ञ) समयको परिवर्तन पछि पनि प्रशासकीय जटिलता-४० ।	३५-४०
----	--	-------

पाठ - चार

४.	शिक्षा विस्तारका चौतर्फी प्रयास (क) श्री ५ हरूबाट शिक्षामा राखिवक्सेको अभिरुची-४१, (ख) स्कूल स्थापनामा व्यक्तिगत तथा सामूहिक प्रयास-४६ (१) रात्री पाठशालाको संचालन-४६, (२) नेपाल नेसनल कलेज -४८, (३) नेपाली शिक्षा परिषद-४८, (४) नेपाल राष्ट्रिय विद्यापीठ-४९, (५) गोरखा राइफल्सका जवानहरूको शिक्षा विस्तारमा तत्परता सोल्जर बोर्ड स्कूल-५०, (६) बाँके र नारायण शिक्षा प्रसार योजना-५४, (७) जनजातीका स्कूल-५५ ।	४१-५५
----	---	-------

पाठ - पाँच

५.	शिक्षाका विभिन्न योजना माटो सुहाउँदो शिक्षाको सोचाई-५६, (क) प्रजातन्त्रको उदयपछिको पाठ्यक्रम २०१० -५७, (ख) शिक्षा समिति २०१० -५८, (ग) जिल्ला स्तरीय शिक्षा समिति २०१०	५६-७०
----	--	-------

-५९, (घ) शिक्षा विधान २०१० -६०, (ङ) डिभिजनल इन्स्पेक्टर अफ स्कूल्स -६२,
(च) नेपाल राष्ट्रिय शिक्षा योजना आयोग, २०१० -६२, (छ) पोष्ट वेसिक ट्रेनिङ -
६८, (ज) शिक्षामा २०१० साल -६९ ।

पाठ - छ

६. शिक्षामा संस्थागत विस्तार ७१-९३
(क) शिक्षामा सर्वप्रथम विदेशी सहयोग -७१, (ख) शिक्षामा को-डाइरेक्टरको व्यवस्था -
७२, (ग) त्रिभुवन ग्राम तथा जिल्ला विकास विभाग २०१० -७४, (घ) राष्ट्रिय
शिक्षक शिक्षण केन्द्र २०११ -७७, (ङ) कलेज अफ एजुकेशन २०१३ -८०, (च)
शिक्षक शिक्षण केन्द्र, कीर्तिपुर -८७, (छ) कमिटी अन हाइएर एजुकेशन -८९, (ज)
प्राइमरी स्कूल डिभिजन-८९, (झ) विदेशी मित्रहरूबाट नेपालको शिक्षा विस्तारमा
सहयोग-९०, (क) St. Xavier (गोदावरी स्कूल)-९०, (ख) St. Mary School-९१ ।

पाठ - सात

७. प्रथम आम निर्वाचन २०१५ पछिको शिक्षा ९४-१०९
निर्वाचित सरकारको शिक्षा नीति -९४, (क) उच्च शिक्षाको विकास -९६,
(ख) राष्ट्रिय खेलकूद परिषद् -१०४, (ग) राष्ट्रिय शिक्षा परिषद् - २०१६ -१०५,
(घ) केन्द्रीय छात्रावास -१०५, (ङ) अनिवार्य निःशुल्क प्राथमिक शिक्षाको निमित्त
प्रयत्न -१०६, (च) All Nepal Seminar of Headmaster and Inspectors, (10
days Seminar). -१०८ ।

अण्ड - दुई

पाठ - एक

८. पञ्चायत व्यवस्थाको पूर्वाद्धमा शिक्षा ११०-१२३
(क) पञ्चायती व्यवस्था अनुकूल शिक्षा बनाउने प्रयास -११०, (ख)सर्वाङ्गीण
राष्ट्रिय शिक्षा समिति, २०१८ -११६, (ग) शिक्षा योजनामा युनेस्को दल -११८,
(घ) राष्ट्रिय शिक्षा सल्लाहकार परिषद् २०२४ -१२०, (ङ) सामाजिक शिक्षाको
पाठ्यक्रममा पञ्चायत विषय -१२३ ।

पाठ - दुई

९. शिक्षा प्रशासन सुधारोन्मुख १२४-१३०
(क) अञ्चल शिक्षा अधिकारी तथा प्रधानाध्यापक गोष्ठी -१२४,
(ख) माध्यमिक विद्यालय प्रधानाध्यापकहरूको पहिलो राष्ट्रिय गोष्ठी २०२० -१२५,
(ग) शिक्षा ऐन, २०१९ को व्यवस्था -१२५, (घ) शिक्षामा विकेन्द्रीकरण -१२६,
(ङ) शिक्षामा दौडाहा टोलीको व्यवस्था -१२८, (च) शैक्षिक निरीक्षण व्यवस्थामा
सुधारको प्रयास -१२८, (छ) शिक्षा प्रशासनको तालिम -१२९, (ज) विविध -१३० ।

पाठ - तीन

१०. शिक्षाको स्तरबृद्धिमा प्रयास १३१-१४९
(क) प्रमुख शिक्षा अधिकारीको व्यवस्था -१३१, (ख) शिक्षण स्तरबृद्धि कार्यक्रम
-१३२, (ग) राष्ट्रिय व्यावसायिक प्रशिक्षण केन्द्र -१३४, (घ) विज्ञान शिक्षण प्रबर्द्धन
कार्यक्रम -१३६, (ङ) Programme for Revision and Improvement in

Mathematics Education (PRIME)-2025 -१३८, (च) अंग्रेजी भाषा तालीम केन्द्र -१३९, (छ) तालीम, प्रवचन तथा कार्यशाला -१४२, (ज) पाठ्यक्रम तथा निरीक्षण सल्लाहकारको व्यवस्था -१४२, (झ) उत्तरी सीमा क्षेत्रका केही जिल्लामा शिक्षकको दरबन्दी -१४३, (ञ) प्रथम राष्ट्रिय प्राथमिक शिक्षा सम्मेलन, २०२५ -१४८, (ट) शिक्षण अधिकार पत्र-२०२३ -१४८ ।

पाठ - चार

११. विभिन्न तहको शिक्षामा विकास १५०-१७३
 (क) प्राथमिक विद्यालय शिक्षाको विकास -१५०, (ख) माध्यमिक विद्यालय शिक्षा विकास -१५५, (ग) उच्च शिक्षामा विकास -१५७, (घ) महिला शिक्षा -१५९, (ङ) प्रौढ शिक्षा -१६१, (च) अनौपचारिक शिक्षा -१६४, (छ) नेपालमा विशेष शिक्षाको व्यवस्था र विस्तार -१६६, (ज) संस्कृत शिक्षा -१६९ (झ) संस्कृत शिक्षामा सुधारको प्रयास -१७१ ।

पाठ - पाँच

१२. शिक्षामा आएको महत्वपूर्ण घुम्ती १७४-२३९
 राष्ट्रिय शिक्षा पद्धतिको योजना, २०२८-०३२, (क) भूमिका-१७४, (ख) नयाँ शिक्षा योजना सक्षिप्तमा-१७७, (ग) राष्ट्रिय शिक्षा योजनाको चरण-१८२, (घ) पाठ्यक्रम विकास केन्द्र विद्यालय शिक्षातर्फ -१८५, (ङ) उच्च शिक्षा: त्रिभुवन विश्वविद्यालय ऐन, २०२८ -१८६, (च) राष्ट्रिय शिक्षा समितिका केही निर्णयहरू -१८९, (छ) मध्यावधि मूल्याङ्कन -१९०, (ज) पूर्णावधि मूल्याङ्कन-१९४, (झ) निःशुल्क प्राथमिक शिक्षाको घोषणा -२०३, (ञ) प्रशासनका बाधा अड्चनको समाधान -२०३, (ट) विश्वविद्यालयमा शैक्षिक प्रशासन -२०५, (ठ) निर्देशन सल्लाह सेवा-२०६, (ड) प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा निर्देशनालय-२०३५ -२०६, (ढ) नेपाल राजकीय विज्ञान तथा प्रविधि प्रज्ञा प्रतिष्ठान-२११, (ण) शिक्षण संस्था सम्पत्ति व्यवस्था समिति -२१२, (त) सामाजिक सेवा राष्ट्रिय समन्वय परिषद् -२०३४ ।
 (वर्तमान समाज कल्याण परिषद्) -२१६, (थ) रेडियो शिक्षा शिक्षक तालीम योजना/दूरशिक्षा केन्द्र -२१७, (द) अधिराज्यका सरकारी स्कूल, शिक्षक तथा कर्मचारी संख्या-२१९, (ध) मिसनरी तथा अन्य स्कूलहरू-२२६ (न) विदेशी शिक्षण संस्थानबाट सम्बन्धन प्राप्त शिक्षण संस्था -२३०, (प) राष्ट्रिय शिक्षा पद्धतिको योजना २०२८-२०३२ को कार्यान्वयनपछि -२३०, (फ) राष्ट्रिय शिक्षा पद्धतिको योजना पूर्वको शिक्षा प्रशासन सारांस -२३३, (ब) विविध -२३८, १. राष्ट्रिय सेवादल -२३८, २. सामाजिक सेवाकार्यक्रम -२०२२ (NCC & NDS) -२३८ ।

पाठ - छ

१३. जनमन संग्रहपछि शिक्षा क्षेत्रमा भएका उपलब्धीहरू २४०-२८०
 (क) शाही उच्च शिक्षा आयोग, २०३९ -२४० (ख) शिक्षा सम्बन्धी एक सदस्यीय कार्यटोली -२४२, (ग) राष्ट्रिय मूल नीति -२०४२ -२४४, (घ) आधारभूत आवश्यकता -२४५, (ङ) केही शैक्षिक परियोजना -२४६, १. महिला शिक्षा परियोजना -२४६, २. निरीक्षण एकाई परियोजना -२५१, ३. ग्रामीण विकाससँगै निमित्त शिक्षा परियोजना -२५९, ४. प्राथमिक शिक्षा परियोजना -२६०, ५. प्राथमिक शिक्षा परियोजना आधारभूत तथा प्राथमिक शिक्षा कार्यक्रम -२६२, ६.

सबैको लागि शिक्षा जोमतीन र डकारमा प्रतिवद्धताबारे -२६४, ७. जनसंख्या शिक्षा योजना-२६७, ८. प्राथमिक विद्यालय पौष्टिक आहार कार्यक्रम -२६८, ९. विज्ञान शिक्षा विकास परियोजना/माध्यमिक शिक्षा विकास परियोजना -२७० १०. उच्च शिक्षा विकास परियोजना -२७५, (च) उच्च माध्यमिक शिक्षा -२७६ ।

पाठ - सात

१४. पाठ्यक्रम पाठ्यपुस्तक तथा शैक्षिक सामग्री २८१-२९३

खण्ड - तीन

पाठ-एक

१५. प्रजातन्त्रको पुनःवहाली र शिक्षा २९४-३०२

(क) राजनीतिक व्यवस्थामा परिवर्तन र नयाँ सरकारको प्रतिवद्धता -२९४,
(ख) राष्ट्रिय शिक्षा आयोग, २०४७ -२९५, (ग) विद्यालय पाठ्यक्रम -३००

पाठ - दुई

१६. वर्तमान अवस्थामा हाम्रा विश्वविद्यालयहरू ३०३-३२१

(क) त्रिभुवन विश्वविद्यालय -३०३, (ख) महेन्द्र संस्कृत विश्वविद्यालय-२०४३
-३०५, (ग) काठमाडौं विश्वविद्यालय, धुलिखेल-३०९, (घ) पूर्वाञ्चल विश्वविद्यालय,
विराटनगर -३११, (ङ) पोखरा विश्वविद्यालय -३१६, (च) वी.पी. कोइराला स्वास्थ्य
विज्ञान प्रतिष्ठान -३१७, (छ) निजी क्षेत्रमा संचालन हुने प्राविधिक महाविद्यालय
(कलेज/क्याम्पस) -३१७, (ज) विश्वविद्यालय अनुदान आयोग -३२१ ।

पाठ - तीन

१७. शैक्षिक व्यवस्थापन, तालीम र कार्ययोजना ३२२-३३४

(क) शैक्षिक जन शक्ति विकास केन्द्र-२०५० -३२२ (ख) शिक्षा विभाग पुनः
गठन -२०५६ -३२३, (ग) राष्ट्रिय शिक्षा आयोग, २०५५-३२४, (घ) शिक्षा (सातौं
संशोधन) ऐन, २०४८ सम्ममा भएकै परिवर्तन तथा शिक्षा नियमावली, २०५९ -३२५, (ङ) वृत्ति
विकास र सार्वजनिक विद्यालयका शिक्षकहरूको निवृत्तिभरण -३२९, (च) नवौं
पञ्चवर्षिय योजना २०५४-०५९ मा शिक्षाको प्रगति -३३२, (छ) शिक्षा सम्बन्धी
उच्चस्तरीय कार्य समिति-२०५८ -३३३ ।

पाठ - चार

१८. विविध ३३५-३४५

(क) निजी तथा आवासीय विद्यालय -३३५, (ख) बुढानीलकण्ठ आवासीय
उच्च माध्यमिक विद्यालय-३३७, (ग) राष्ट्रिय पुस्तकालय -३३८, (घ) केशर
पुस्तकालय -३३९ (ङ) समुदाय मार्फत विद्यालयको व्यवस्थापन -३३९, (च) शैक्षिक
सुधारका लागि २९ बुँदे कार्यक्रम -३४०, (छ) शिक्षण पेशा र राजनीति -३४२ ।

१९. परिशिष्टहरू ३४६-३५३

२०. अनुसूचीहरू ३५४-३६४

२१. सन्दर्भ सामग्री ३६५